

KRIMINALISTINIŲ VERSIJŲ KONCEPCIJŲ ISTORINĖS RAIDOS BRUOŽAI

Dr. Alvydas Barkauskas

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas bark@ltu.lt

Pateikta 2004 m. kovo 10 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gegužės 11 d.

Pagrindinės sąvokos: kriminalistinis mąstymas, kriminalistinės versijos.

S a n t r a u k a

Kriminalistinės versijos yra vienas iš svarbiausių kriminalistikos taktikos elementų. Lietuvos kriminalistikoje kriminalistinėms versijoms buvo skirta nedaug dėmesio, apie jas buvo užsiminę šie kriminalistikos ir baudžiamojo proceso mokslininkai: S. Kuklianskis, P. Danisevičius, E. Palskys, J. Rinkevičius, R. Burda ir plačiau šio straipsnio autorius.

Šio straipsnio tikslas yra apžvelgti kriminalistinių versijų ištakas ir raidos tendencijas. Tik pažvelgus į praeitį ir ją apmąsčius galima prognozuoti ir numatyti pagrindines nusikaltimų tyrimo planavimo ir versijų panaudojimo tiriant nusikaltimus gaires. Straipsnyje apžvelgiamos pagrindinės kriminalistinių versijų koncepcijos, t. y. kriminalistikos pradininkų – austrų, vokiečių, nuo XX a. vidurio aktyviai tyrinėjusių rusų, Rytų Europos ir kitų šalių mokslininkų mintys apie kriminalistinių versijų vietą kriminalistikoje ir nusikaltimų tyrimo praktikoje.

Autorius taip pat apžvelgia ir Lietuvos mokslininkų nuomonę apie kriminalistines versijas.

1. Kriminalistinio mąstymo (*Kriminalistische Denklehre*) ir kriminalistinių versijų koncepcijų ištakos

XIX ir XX a. pradžios baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslininkai ypač daug dėmesio skyrė logikos mokslui, silogistikai, dedukcinių samprotavimų panaudojimui tiriant nusikaltimus.

Mokymu apie „kriminalistinį mąstymą“ (vok. *Kriminalistische Denklehre*) susidomėta Vakarų Europoje – Austrijoje ir Vokietijoje jau XIX amžiuje. Tuo metu apie mąstymo svarbą tiriant nusikaltimus užsiminė: 1837 m. L. Jagemannas [1] ir A. Baueris [2], 1843 m. K. Pfyfferis ir J. Gilgenas [3], 1893 m. H. Grossas [4], o XX a. pradžioje kriminalistinio mąstymo koncepciją pradėjo plėtoti 1921 m. E. Anuschatas [5], 1927 m. L. Philippas [6] ir kiti. Tačiau tuo metu dar nebuvo aiškios kriminalistinio mąstymo mokslo koncepcijos, nebuvo apibrėžta jos

vieta kriminalistikos mokslo sistemoje, kriminalistinio mąstymo definicijos, nes kriminalistika dar tik formavosi kaip mokslas. Be to, spartėjant technikos pažangai, daugiau dėmesio tiriant nusikaltimus buvo skiriama techninėms priemonėms, dėl to sparčiau vystėsi kriminalistinė technika.

H. Grossas, dar vadinamas kriminalistikos tėvu, savo fundamentaliame veikle „Teismo tardytojo vadovas“ („*Handbuch für Untersuchungsrichter*“) plačiau neapsistojo ties teorinėmis versijų problemomis, nevartojo termino „versija“ (vok. „*Version*“, „*Fassung*“), o kalbėdamas apie nusikaltimo tyrimo planavimą vartojo žodį „*Meinung*“ – nuomonė [7, p. 8].

Minėtame darbe H. Grossas teigia, kad nusikaltimo tyrėjui, pradedančiam tirti bylą, nederėtų skubėti susidaryti išankstinės nuomonės. Šiame etape būtina surinkti ir įvertinti visus įrodymus. Be to, šioje stadijoje labai svarbu turėti galvoje, kad dalykai, kurie iš pirmo žvilgsnio atrodo neįtikėtini, vėliau neretai pasirodo buvę iš tikrųjų. Nuo atliekamų veiksmų priklauso tolesnės prognozės [8, p. 18].

Išsamesnius tyrinėjimus apie loginių ir psichologinių metodų taikymą tiriant nusikaltimus savo monografijose pateikė vokiečių mokslininkai E. Anuschatas (1921 m.) [5] ir L. Philippas (1927 m.) [6].

E. Anuschatas leidinyje „Kriminalistinio mąstymo menas“ („*Gedankenarbeit des Kriminalisten*“) [5, p. 46–55] apibendrinęs nusikaltimo tyrėjo mąstymo psichologinius ypatumus, nusikaltimo tyrimo hipotezių išskėlimą, taikomus loginius metodus ir faktinius duomenis, pateikė taktines nusikaltimų tyrimo „gudrybes“. Šis mokslininkas, tyrinėdamas nusikaltimo tyrimo logiką, pirmiausia rėmėsi galutine išvada – teismo sprendimu ir analizavo tą sprendimą taikydamas formaliosios logikos metodus.

Minėtame leidinyje E. Anuschatas, kalbėdamas apie prielaidas, kuriomis aiškinamos tiriamo įvykio priežastys, vartojo terminą ne „versija“, o „hipotezė“, nors kriminalistinės hipotezės sąvokos nepateikė. Vėliau šis darbas buvo reikšmingas vokiškai kalbančių šalių kriminalistikai, juo rėmėsi daugelis mokslininkų, kurie domėjosi nusikaltimų tyrėjo mąstymo procesu. E. Anuschato įvestas nusikaltimo tyrėjo mąstymo procesą apibendrinantis terminas „kriminalistinis mąstymas“ (vok. „*Kriminalistischen Denken*“) yra nusistovėjęs ir dažnai iki šiol vartojamas vokiečių kriminalistikos literatūroje.

Logikos ir psichologijos mokslų metodų svarbą tiriant nusikaltimus pabrėžė ir rusų baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslininkai. Jie sukūrė kriminalistinių versijų teoriją. Šios teorijos pradininkais reikėtų laikyti SSRS mokslininkus V. Gromovą, S. Golunskį, B. Šaverį ir A. Vinbergą.

1925 m. V. Gromovas leidinyje „Kvota ir parengtinis tardymas“ («*Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследование преступлений)*») pirmą kartą sovietinėje kriminalistinėje literatūroje parengė nusikaltimų tyrimo planavimo ir prielaidų kėlimo, renkant įrodymus, rekomendacijas. V. I. Gromovas teigė: „tikrindamas iškeltas prielaidas, ypač stengdamiesi nustatyti įtariamąjį, tardytojas neturėtų pamiršti faktų ar momentų, kurie jau tiksliai kvotos ar tardymo nustatyti ir kurių nepaneigė nauji faktai ir kurie šiems faktams neprieštarauja“ [9, p. 55].

Terminas „versija“ rusiškoje kriminalistikos literatūroje pradėtas vartoti vėliau – ketvirtajame dešimtmetyje, 1935 m. rusų kalba išleistame kriminalistikos vadovėlyje. Tačiau šio vadovėlio autoriai dar nepateikė versijos sąvokos, nesigilino į jos loginę kilmę, o tik nurodė, kad versijos yra nusikaltimo tyrimo planavimo pagrindas ir kad keliamos antrame nusikaltimo tyrimo etape – atlikus pirminius tardymo veiksmus, jeigu tardytojas, juos atlikęs, „negauna duomenų apie nusikaltėlio buvimą vietą“ [10, p. 141]. Pirmą kartą versijos sąvoką 1940 m. pateikė B. M. Šaveris: „versija suprantama kaip bylos medžiaga pagrįsta tardytojo prielaida dėl tiriamojo nusikaltimo pobūdžio, motyvų, dėl kurių jis padarytas, asmenų, kurie galėjo nusikaltimą padaryti“ [11, p. 76].

2. Kriminalistinių versijų koncepcijos po Antrojo pasaulinio karo

2.1. Rusijos kriminalistinių versijų koncepcijos

Kriminalistinių versijų klausimais labiau susidomėta XX a. šeštajame dešimtmetyje. Tuo metu daugiau dėmesio tam skyrė SSRS mokslininkai V. Terebilovas [12, p. 120] ir O. Nikrencas [13], 1954–1955 m. kriminalistikos literatūroje pateikė „tardymo versijų“ (*следственная версия*) bei „teismo versijų“ (*судебная версия*) terminus. V. Terebilovas teigė, kad tardymo versiją reiktų suprasti kaip tam tikrą prielaidą aiškinant pagrindines (esmines) nusikaltimo aplinkybes. Tardymo versija skiriasi nuo kitų iškeliamų prielaidų, kai bandoma nustatyti gerokai daugiau bylos aplinkybių [14, p. 110]. S. Golunskis versiją apibrėžė kaip faktiniais duomenimis pagrįstą prielaidą, aiškinančią bylai reikšmingą faktą arba faktų grupę [15, p. 13].

Versijų klasifikacijos klausimais taip pat būta įvairių nuomonių, pavyzdžiui, P. Tarasovas–Radionovas versijas skirstė į aiškinančias: nusikaltimo įvykį ir jo pobūdį; nusikaltimo padarymo būdą; kaltininko asmenybę; kaltės pobūdį ir nusikaltimo padarymo motyvus [16, T. 2, p. 24–25]. A. Vasiljevas tardymo versijas pagal nusikaltimo sudėties elementus skirstė į bendrąsias ir atskirasias [17, p. 41], A. Šliachovas – taip pat į bendrąsias ir atskirasias [18, p. 14].

Vėliau, XX a. septintajame ir aštuntajame dešimtmečiuose, prie kriminalistinių versijų teorijos tobulinimo ypač daug prisidėjo šie rusų mokslininkai: L. Arockeris [19], A. Ratinovas [20], M. Strogovičius [21], A. Eismanas [22], L. Drapkinas [23], I. Luzginas [24], G. Arciševskis [25], A. Larinas [26], R. Belkinas [27] ir kiti.

Apibendrinus SSRS kriminalistikos literatūrą galima daryti tokias išvadas:

- kriminalistinės versijos yra kriminalistikos taktikos ir atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo metodikos elementas;
- kriminalistinės versijos yra nusikaltimų tyrimo loginis pagrindas, nuo jų priklauso konkretaus nusikaltimo tyrimo strategija, be to, kai kurie autoriai, įsigilinę į versijos loginę kilmę, išvėlgė šiuos versijų hipotezių skirtumus:
  - specifinė versijos naudojimo sritis. Ji konstruojama ir taikoma baudžiamosios teisenos srityje;
  - versija grindžiama faktiniais duomenimis (požymiais), ja aiškinami faktai ir aplinkybės, reikšmingi nustatant tiesą byloje (versijos pagrindumas);
  - versijų tikrinimas ribojamas įstatymo nustatytais terminais;
  - tikrinant versijas taikomi specifiniai metodai ir specifinės jų realizavimo formos;
  - tikrinant versiją galimas aktyvus byla suinteresuotų asmenų priešinimasis, turint tikslą nusišalinti tiesą byloje ir sukelti abejonių dėl versijos teisingumo.

2.2. Kriminalistinių versijų koncepcijos Rytų ir Centrinės Europos šalyse

Rytų ir Centrinės Europos šalyse svarbesni teoriniai ir praktiniai kriminalistinių versijų klausimai buvo pradėti analizuoti XX a. septintajame dešimtmetyje. Daugelis Rytų Europos šalių priklausė socialistiniam blokui. Šių šalių kriminalistikos raidai įtakos turėjo Sovietų Sąjungos kriminalistų mokslininkų idėjos.

Kriminalistinių versijų klausimais daug diskutuota Lenkijos teisinėje literatūroje. Kuriant Lenkijos kriminalistinių versijų teoriją daug įtakos turėjo SSRS kriminalistų, pirmiausia B. Šaverio ir A. Vinbergo, R. Belkino, A. Vasiljevo ir M. Strogovičiaus, koncepcijos.

Vienas pirmųjų Lenkijoje kriminalistinės versijos apibrėžimą pateikė W. Gutekunas. Jis 1965 m. išleistame kriminalistikos vadovyje versiją apibūdino taip: „vadovaujantis logikos dėsniais iškelta istorinė hipotezė (*hipotezę historyczną*), prielaida tiriamam įvykiui paaiškinti, kuriai patikrinti ir patvirtinti turi kilti kitos prielaidos, kurios lemia planingus veiksmus“ [28, p. 108]. Pirmuosiuose kriminalistinių versijų apibrėžimuose lenkų autoriai labiau pa-

brėžė versijų loginį ir psichologinį aspektą, versiją apibūdino kaip nusikaltimo tyrėjo logiškai pagrįstą vaizduotės padarinį, pavyzdžiui, 1967 m. H. Maža teigė, kad „versija yra vaizduotės padarinys, kuriame atsispindi buvusio įvykio eiga, su juo susiję asmenys ir kitos su tuo įvykiu susijusios aplinkybės“ [29, p. 607]. T. Hanausekas 1969 m. pateikė panašų apibrėžimą. Jis, be bendrųjų teorinių versijų problemų, ypač daug dėmesio skyrė versijų iškelimo teorinėms problemoms, analizavo versijos tikimybes problemas [30, p. 185].

Lenkiškoje teisinėje literatūroje įvairiais kriminalistinių versijų klausimais – sampratos, kėlimo ir tikrinimo taip pat diskutavo: H. Czmochas [31], Z. Czczotas, M. Czubalskis [32, p. 22], P. Girdwoyń [33], B. Hołystas [34, p. 512], Z. Pastorczakas [35], M. Kulickis [36, p. 86], K. Juszka [37] ir kiti.

Buvusioje Čekoslovakijoje vienu kriminalistinių versijų teorijos pradininkų galima laikyti slovą J. Pješčaką, 1965 m. išleidusį monografiją „Tardymo versijos“ („*Vyšetřovací verzie*“), kurioje pateikė savo požiūrį į nusikaltimų tyrėjo mąstymo procesą, intuicijos reikšmę iškeliant versijas. J. Pješčakas minėtoje monografijoje taip pat rėmėsi rusų kriminalistų A. Vasiljevo, M. Strogovičiaus, S. Golunskio, A. Kolesničenkos ir kitų koncepcijomis. Be to, šis mokslininkas vienas iš pirmųjų daugiau dėmesio skyrė tardymo versijos etimologinei reikšmei. J. Pješčakas tardymo versiją apibūdino taip: „tai byloje surinkta medžiaga pagrįsta tardytojo prielaida, aiškinanti tiriamo įvykio ar atskirų jo aplinkybių priežastis, ryšius, vienas iš nustatytų bylos faktų ir aplinkybių paaiškinimų“ [38, p. 132]. Panašus požiūris į versiją čekų ir slovą literatūroje išliko ir vėliau [39, p. 129].

2.3. Austrijos, Šveicarijos, Vokietijos kriminalistinio mąstymo (vok. *kriminalistische denklehre*) koncepcijos

Kriminalistinio mąstymo problemos Austrijos, Šveicarijos, tuometinės Vakarų Vokietijos kriminalistikos literatūroje nuodugniau pradėtos tyrinėti nuo XX a. septintojo dešimtmečio. Daugiausia apie nusikaltimo tyrėjo mąstymą diskutavo: A. Būringas [40], H. Clages [41] F. Geerds [42], W. Getto [43], W. Pfisteris [44], R. Magulski [45], F. Meixner [46], H. Schmitz [47], H. Walder [48], E. Wiczorek [49], K. Zbinden [50, p. 173–188] ir kiti. Diskusijos dėl kriminalistinio mąstymo sistemos ir definicijos vokiškoje literatūroje vyksta iki šiol.

Pavyzdžiui, vienas žymiausių Vokietijos kriminalistinio mąstymo specialistų H. Walderis terminą „kriminalistinis mąstymas“ traktuoja kaip vieną iš kriminalistikos taktikos kategorijų. Jo nuomone, „kriminalistinis mąstymas“ apima apibendrintas nusikaltimo tyrimo praktikos ir teorijos rekomendacijas, kuriomis siekiama nusikaltimo tyrėjui padėti teisingai mąstyti, tinkamai surinkti įrodymus ir ištirti nusikaltimą [48, p. 1]. W. Getto nuomone, kriminalistinio mąstymo koncepcija remiasi ne vien pačios kriminalistikos, bet ir euristikos, matematikos, logikos, hermeneutikos, fenomenologijos rekomendacijomis [43].

E. Wiczorekas teigia kad „kriminalistinis mąstymas apima visus samprotavimus, priimančius teisingą sprendimą konkrečiomis aplinkybėmis, užkardant, tiriant ir išaiškinant nusikaltimus“. E. Wiczoreko nuomone, kriminalistika yra kriminalistinio mąstymo pagrindas [51, p. 544]. Manome, W. Pfisteris, minėdamas kapitalinį H. Walderio leidinį „Kriminalistinis mąstymas“ („*Kriminalistisches Denken*“), išleistą keletą kartų, kur detalai analizuotas kriminalistinis mąstymas, neneigdamas šio leidinio svarbos, pagrįstai pažymi pačią pagrindinę kriminalistinio mąstymo teorijos problemą – nėra vienos kriminalistinio mąstymo koncepcijos, struktūros, metodologijos ir terminologijos [44, p. 385]. Be to, taip pat reiktų atkreipti dėmesį, kad kriminalistinis mąstymas, kaip kriminalistikos struktūros dalis, iki šiol yra per daug platus ir net struktūriškai sudėtinga jį įsivaizduoti. To priežastis, kaip mano A. Būringas, galėtų būti tai, kad kriminalistinis mąstymas per daug kompleksiškas [40, p. 24].

Nuo teorinių kriminalistinio mąstymo koncepcijų diskusijų pereita ir prie praktinio „kriminalistinio mąstymo“ įgyvendinimo tiriant nusikaltimus.

Išanalizavus Vokietijos ir Austrijos kriminalistinę literatūrą galima išskirti dvi pagrindines nusikaltimų tyrėjo mąstymo proceso kryptis. **Pirmoji kryptis, tradiciškai** nuo E. Anuschatto,

L. Philippo laikų nusistovėjusi Vakarų Vokietijoje, yra gana pragmatiška. Šiai kryptiai būdinga tai, kad į nusikaltimo tyrėjo mąstymą žvelgiama kaip į specifinį kriminalistinį mąstymą, ir šiuo atveju „versijinis“ mąstymas yra jo dalis. Šiai kryptiai priskirtume H. Clages, W. Getto, F. Meixnerį, R. Magulskį, H. Walderį [41; 43; 46; 45; 48]. Ji ateityje turėtų būti perspektyvesnė, nes požiūris į nusikaltimų tyrimą kaip į specifinį kriminalistinį mąstymą yra kompleksiškesnis, nes siejamas su kitų mokslo ar jų sričių laimėjimų diegimu į kriminalistinio mąstymo koncepcijas, ir visapusiškesnė. Šios koncepcijos šalininkai, būdami pragmatiškesni, kriminalistinio mąstymo koncepcijas labiau orientuoja ne į teorines diskusijas, o į jų praktinį pritaikymą ir praktinių problemų sprendimo būdus.

Antroji kryptis – buvusios Rytų Vokietijos kriminalistinių versijų teorija, susiformavusi pagal SSRS mokslininkų koncepcijas (apie jas plačiau kalbėsime vėliau). Ji labiau išvystyta teoriškai, mažiau – praktiškai. Vienas iš stipriausių šios koncepcijos bruožų yra nuodugni kriminalistinės versijos, kaip vienos iš pagrindinių nusikaltimo tyrimo logikos elementų, sampratos analizė, jos iškėlimo ir tikrinimo proceso teorinis pagrindimas.

Toks dviejų minėtų kryptių ir požiūrių sąlyginis skirtumas gali būti paaiškinamas tuo, kad po Antrojo pasaulinio karo iki XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos padalytoje Vokietijoje vystėsi skirtingos kriminalistinės koncepcijos. Vakarų Vokietijoje buvo plėtojamos senos, tvirtos, XIX a. siekiančios kriminalistikos tradicijos, o Rytų Vokietijos kriminalistika, nors ir išlaikydama savitumą, buvo labiau veikiama rusų kriminalistų koncepcijų. Tačiau abi minėtos koncepcijos iš esmės nesiskiria, nes tyrimo objektas tas pats – nusikaltimo tyrėjo mąstymo problemos. Abi koncepcijos pripažįsta tuos pačius mąstymo logikos metodus, į nusikaltimo tyrimą žvelgia kaip į tam tikrą hipotetinį procesą. Šių koncepcijų esminis skirtumas – skirtingi požiūriai į nusikaltimo tyrėjo mąstymo proceso tyrimo metodus: pirmosios koncepcijos (krypties) mokslininkų požiūris yra platesnis, o antrosios – siauresnis.

Vieni žymesnių buvusios Rytų Vokietijos mokslininkų, analizavusių kriminalistinių versijų problemas, yra E. Stelzeris [52, T. 1., p. 157], R. Ackermannas [53], F. Schurichas [54]. Skirtingai nei pirmosios krypties šalininkai, jie prielaidoms, iškeltoms tiriamo įvykio aplinkybėms paaiškinti, dažniausiai vartoja terminą „versija“ (*Version, Fassung*). Rytų Vokietijos mokslininkai įvairiai formuluoja versijų apibrėžimą, versijas apibūdindami kaip hipotetiškas, daugevariantiškas taisykles (vok. – *Regel*), pagrįstas prielaidomis, kuriomis remiantis aiškina bylos faktų esmę [52, T. 1, p. 157], kiti – kaip vieną iš nusikaltimo planavimo loginių metodų. Čia visų pirma paminėtini R. Ackermannas [53, p. 56] ir F. Schurichas [54; 55].

Pastaruoju metu Austrijos, Šveicarijos ir Vokietijos kriminalistikoje versijoms skiriama ypač daug dėmesio. Kai kurie vokiečių mokslininkai minėtas koncepcijas nagrinėja kompleksškai, pavyzdžiui, H. Clages nurodo, kad kriminalistinės versijos yra speciali kriminalistinio mąstymo rūšis, būdas (vok. – *Art*) [41].

2.4. Anglosaksų nusikaltimų tyrimo kriminalistinio mąstymo koncepcijos

Vakarų Europos teisiniuose žodynuose terminas „versija“ arba išvis nevartojamas, arba jei ir vartojamas, tai suprantamas skirtingai. Pavyzdžiui, anglosaksų literatūroje nėra daug mokslinių darbų, kuriuose būtų analizuojami kriminalistinių versijų klausimai ir netgi beveik nevartojamas „versijos“ terminas. JAV išleistame teisės terminų žodyne „BLACK'S LAW DICTIONARY“ nėra termino „*version*“, tačiau yra lotynų kalbos žodis „*versus*“ – posūkis, iš kurio ir kilęs mūsų analizuojamas terminas „versija“. Tačiau jo prasmė šiame žodyne visai kitokia nei mūsų kriminalistikoje – žodis „*versus*“ suprantamas kaip bylos pavadinimas, pavyzdžiui, „Fletcher prieš Pecką“ arba „Fletcher kaltina Pecką“ [56, p. 1082].

Artimesnis mūsų nagrinėjama prasme minėtame teisiniame žodyne yra „hipotezės“ terminas. Jis reiškia „spėjimą arba teoriją, iškeltą baudžiamojoje byloje kaltinimo arba gynybos, kaip įrodymų, faktų paaiškinimą ir pagrindą padaryti išvadą dėl kaltumo arba nekaltumo, arba kaip galimą ar numatomą nusikaltimo motyvą“ [56, p. 510].

Tačiau tai dar nereiškia, kad anglosaksų teisinėje literatūroje su versijomis susijusioms problemoms nebuvo skirta daugiau dėmesio. Nusikaltimų tyrėjo mąstymo problemų klausimais darbų yra paskelbę Ch. O'Hara [57], R. Wardas [58, p. 39; 64; 59, p. 9–39] ir kiti.

Galėtume paminėti fundamentalų Ch. O'Haros darbą „Informacija, tyrimas, priemonės“ („3i“ *informacion, interrogation, instrumentation*). Darbe jis analizuoja mąstymo vaidmenį ir pateikia daromų išvadų tipus tiriant nusikaltimus, ypač apie kuriuos nemažai rašyta rusų ir lenkų teisinėje literatūroje (taikant indukcijos ir dedukcijos metodais gautas išvadas). Daugiausia šis autorius analizavo indukcijos metodo taikymo problemas keliant versijas [59, p. 19–20, 22].

Į nusikaltimų tyrėjo mąstymo problemas anglosaksų mokslininkų požiūriai iš esmės yra panašūs, kaip ir mokslininkų, kurie analizavo su versijomis susijusias problemas. Pavyzdžiui, R. Wardas į nusikaltimų tyrimą žvelgia kaip į loginę įvykio rekonstrukciją. Panašiu aspektu versijų problematiką yra apžvelgę Rusijos mokslininkas I. Luzginas, Vokietijos mokslininkai A. Būringas, J. Fischeris, E. Wiecezorekas ir kiti. Skirtumas nebent toks, kad anglosaksų požiūris į nusikaltimų tyrėjo mąstymą yra gerokai platesnis. Tačiau čia ir pasireiškia tam tikras trūkumas – nei Ch. O'Hara, nei R. Wardas nepateikia konkrečių, praktikos apibendrintų ir susistemintų rekomendacijų, kuriomis remdamasis nusikaltimų tyrėjas galėtų konkrečiose tyrimo situacijose pasirinkti tinkamiausius taktinius būdus ir nusikaltimo tyrimo kryptis.

2.5. Kriminalistinių versijų koncepcija Lietuvoje

Prieškario Lietuvoje versijų ir nusikaltimų tyrimo planavimo klausimai neanalizuoti. Kaip teigia prof. E. Palskys, „daugiau dėmesio buvo skiriama kriminalistiniai technikai plėtoti, moksliniam daiktinių įrodymų tyrimui bei teismo ekspertizės technikai ir metodikai tobulinti (...). To meto teisinėje literatūroje ir praktiniuose leidiniuose buvo gvildenami labiausiai paplitusių kvotos veiksmy – apžiūros, kratos, apklausos – atlikimo teoriniai bei praktiniai organizaciniai klausimai (...)“ [60, p. 204].

Kriminalistinių versijų teorijos formavimosi pradžia Lietuvoje reikėtų laikyti 1948 metus. Tuo metu į lietuvių kalbą buvo išverstas B. Šaverio ir A. Vinbergo vadovėlis „Kriminalistika“ [61, p. 106–107], kuriame pirmą kartą lietuvių kalba buvo pateikta jau minėta B. Šaverio versijos sąvoka.

Lietuvoje versijų klausimais rašė: P. Danisevičius [62], S. Kuklianskis [63], E. Palskys [64, p. 186–188], J. Rinkevičius [65] ir kiti. Daugiau dėmesio minėti Lietuvos mokslininkai skyrė tardymo versijoms.

R. Plečkaitis vienas pirmųjų Lietuvoje 1968 m. „Logikos įvade“ pateikė teisinės versijos sąvoką ir ją apibūdino kaip „vieną iš galimų spėjimų, aiškinančių atskiras nusikaltimo aplinkybes arba visą nusikaltimą“ [66, p. 165].

P. Danisevičius 1971 m. pateikė tardymo versijos sąvoką. Ją apibūdino kaip „prielaidą, liečiančią atskirą faktą arba turinčių reikšmės bylai faktų grupę, aiškinančią šių faktų atsiradimą, jų tarpusavio ryšį, turinį ir reikšmę įrodinėjimui“ [62, p. 46]. Panašios nuomonės buvo ir J. Rinkevičius [65, p. 35].

Vėliau lietuviškoje kriminalistikos literatūroje tardymo versijų sąvokas pateikė S. Kuklianskis ir E. Palskys.

Versijos sampratą S. Kuklianskis apibūdino kaip: „tardytojo nuomonę (spėjimą, prielaidą) apie bendrą nusikaltimo modelį, jo mechanizmą, asmenis, padariusius nusikaltimą, apie jo atskiras detales, kokius tardymo ir operatyvinius veiksmus reikia atlikti siekiant iširti nusikaltimą“ [63, p. 21].

E. Palskio manymu, „tardymo versija yra faktiniais duomenimis pagrįsta tardytojo prielaida apie tiriamąjį įvykį bei jo aplinkybes (įvykio priežastį, kaltuosius asmenis, jų kaltės pobūdį, motyvus ir t. t.)“ [64, p. 186].

Apibendrinant Lietuvos mokslininkų versijos sąvokos apibrėžimus galima daryti išvadą, kad vieni ir kiti pabrėžia hipotetinių versijos pobūdį tiriamojo įvykio atžvilgiu, nurodo, kad versijos keliamos reikšmingoms bylos aplinkybėms paaiškinti. E. Palskio apibrėžime pabrėžiamas versijų pagrįstumas. S. Kuklianskis savo pirmame apibrėžime labiau akcentuoja psichologinį versijų aspektą, o antrame – versijų gnoseologinę ir funkcinę reikšmę planuojant nusikaltimų tyrimą. P. Danisevičius ir J. Rinkevičius labiau akcentuoja versijų reikšmę įrodinėjimo procese.

Nuodugnesnius kriminalistinių versijų problematikos mokslinius tyrimus atliko ir mokslinėje disertacijoje „Nusikaltimų versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys“ 2000 m. apibendrino šio straipsnio autorius [67]. Minėtame darbe buvo apžvelgta versijų panaudojimo tiriant nusikaltimus istorinė raida. Iš esmės Lietuvoje buvo žinomos Rusijos mokslininkų versijų koncepcijos, tačiau nenagrinėtos kitų šalių mokslininkų idėjos nagrinėjama tema. Be to, suformuluota nusikaltimo tyrimo versijų samprata ir sistema, išanalizuotas versijų kėlimo ir tikrinimo mechanizmas. Svarbiausia, atsižvelgiant į šių dienų pasaulyje pasiektus kriminalistikos laimėjimus, buvo pateiktas nusikaltimo tyrimo versijų teorinio modelio realizavimo praktikoje mechanizmas.

3. Pagrindinės nusikaltimų tyrimo mąstymo koncepcijų plėtros kryptys

Nuo XX a. septintojo dešimtmečio rusų mokslininkai I. Luzginas, A. Eismanas, L. Drapkinas, V. Obrazcovas, Vokietijoje – A. Forkeris, o Lietuvoje – S. Kuklianskis versijų analizavo modeliavimo teorijos požiūriu, kaip „tardytojo nuomonę (spėjimą, prielaidą) apie bendrą nusikaltimo modelį, jo mechanizmą, asmenis, padariusius nusikaltimą, apie jo atskiras detales“ [68; 63, p. 21], t. y. į versiją buvo žvelgiama kaip į vieną svarbiausių mąstymo modelio elementų. Mokslininkai, analizuojantys kriminalistinio mąstymo problemas, iki šiol yra panašios nuomonės, pavyzdžiui, H. Clages, teigia, kad „hipotezes, kuriomis aiškinamas tiriamas įvykis, galime apibūdinti kaip mąstymo modelį“ [41]. Toks autorių požiūris suteikė galimybę naujai pažvelgti į versijos esmę, jos sąvokų ir koncepcijų genezę. Požiūris į versiją kaip į mąstymo modelį ypač paplitęs Vokietijoje.

Modeliavimas apibūdinamas kaip praktinis arba teorinis pažinimo objekto tyrimo metodas, taikant abstrahavimą, loginį mąstymą, tiesiogiai netiriant pažinimo objekto, o panaudojant pagalbinę (dirbtinę arba tikrąją) sistemą (kvaziobjektą) – modelį, analogišką pažinimo objektui, sugebanti šį objektą pakeisti tyrimo procese, suteikti informaciją apie modeliuojamą objektą – originalą. Tiriant nusikaltimus dažniausiai naudojamos dvi modelių rūšys – materialūs (daiktiniai) ir idealūs (mąstymo). Pats modeliavimas gali būti dinaminis arba statinis.

Jei modeliavimo metodą analizuotume atsižvelgdami į kriminalistinių versijų teoriją, galėtume konstatuoti, kad jis suteikia galimybę atrasti ir konstruoti aibę mąstymo (loginių) modelių. Nusikaltimo tyrimo procese modeliuojami nusikaltimo padarymo mechanizmai, būsimi procesiniai veiksmai, numatyti taktiniai būdai, metodai, jų taikymo eiliškumas, prognozuojamas proceso dalyvių elgesys, reakcija, galimi jų padariniai.

Visas mąstymo arsenalas, naudojamas aiškinant tiriamą įvykį, ir sudaro mąstymo modelį. Šio modelio elementai nustato, patikrina ir įvertina bylos faktus ir logiškai išvedami tikėtini sekmenys, kurių buvimą dar reikės nustatyti. Tačiau reiktų pabrėžti, kad toks mąstymo modelis toliau lieka hipotetinis.

Kai kurie Vokietijos mokslininkai, pavyzdžiui, A. Būringas [40], J. Fischeris [69, p. 269], H. Schmitz'as [70, p. 25] ir kt., tokį hipotetinį mąstymo modelį apibūdina kaip loginę įvykio (nusikaltimo) rekonstrukciją. Toks požiūris nėra neprieštaraujantis versijos, kaip mąstymo modelio, apibūdinimui, nes kriminalistinė loginė nusikaltimo rekonstrukcija yra viena iš modeliavimo atmainų, ji iš esmės yra vienas iš modeliavimo metodų.

Modeliavimo metodo euristinė reikšmė keliant ir tikrinant versijas yra neabejotina, tačiau jo taikymo galimybės kriminalistikoje dar nėra pakankamai iširtos. Taikant šį metodą atsiranda galimybė, pasitelkiant matematikos, statistikos, psichologijos, logikos, euristikos, informatikos ir kitus mokslus ir jų metodus, kurti tipinius nusikaltimo tyrimo modelius. Pavyzdžiui, modeliavimo metodas keliant versijas (hipotezes) yra aktualus ir perspektyvus. Tai įrodyta Vokietijoje 1998 m. organizuotame simpoziume nusikaltimų tyrimo klausimais, kuriame dalyvavo daugelis Vakarų Europos mokslininkų [71]. Nusikaltimų tyrimo mąstymo koncepcijos Vakarų Europoje diegiamos kartu su įvairiomis nusikaltėlio(-ių) kriminalistinės registracijos ir psichologinėmis diagnostinėmis profiliavimo sistemomis, t. y. pagal įvykio pėdsakus sukuriamas galimas išorinis ir psichologinis kaltininko vaizdas (profilis). Tokiu keliu turėtų plėtotis ir Lietuvos kriminalistinė versijų koncepcija.

Išvados

Apibendrinami galime padaryti tokias išvadas:

1. Kriminalistinio mąstymo koncepcijos pradžia reikėtų laikyti XX a. pirmuosius dešimtmečius, kai pasirodė Austrijos ir Vokietijos mokslininkų E. Anuschato ir L. Philippo, o SSRS – V. Gromovo, S. Golunskio, B. Šaverio ir A. Vinbergo conceptualūs šios srities mokslo tyrinėjimai. XIX a. pabaigoje–XX a. viduryje buvo sukurtos teorinės kriminalistinio mąstymo (Austrijoje, Vokietijoje ir Šveicarijoje) ir tardymo versijų (SSRS ir Rytų Europos šalyse) koncepcijos.

2. Europos mokslininkų kriminalistų koncepcijas galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: nusikaltimo tyrimo versijų, paplitusią Rytų Europoje ir Rusijoje, ir nusikaltimų tyrėjo mąstymo, paplitusią germanų šalyse. Bendra tarp šių koncepcijų yra tyrimo objektas – nusikaltimų tyrėjo mąstymo proceso dėsningumai ir ypatumai, skirtinga yra tai, kad nusikaltimo tyrėjo mąstymo koncepcija yra platesnio pobūdžio, nusikaltimo tyrimo versijos yra tik vienas, nors ir pagrindinis, elementas.

3. Nuo XX a. septintojo dešimtmečio taikant modeliavimo metodą pradėtos praktiškai įgyvendinti tyrimo versijų koncepcijos.

4. Kriminalistinio mąstymo koncepcija šiuo metu yra įgyvendinama panaudojant dirbtinio intelekto elementus. Lietuvos nusikaltimo tyrimo versijų koncepcijos įgyvendinimas liko problemiškas, nes nėra išsamaus mokslinio atskirų nusikaltimų rūšių tyrimo apibendrinimo.

LITERATŪRA

1. **von Jagemann L. H. F.** Handbuch der gerichtlichen Untersuchungskunde. – Frankfurt, 1837. 1. Band.
2. **Bauer A.** Anleitung zur Criminalpraxis. – Göttingen, 1837.
3. **Pfyffer K., Bap J.** zur Gilgen. Anleitung zur Führung von Untersuchungen über Strafsachen. 1 Teil. – Zürich, 1843.
4. **Gross H.** Die Erforschung des Sachverhalts strafbarer Handlungen. – München, 1893.
5. **Anuschat E.** Die Gedankenarbeit des Kriminalisten. Kriminalistische Schlußfolgerungskunst und ihre Grenzen. – Berlin, 1921.
6. **Philipp L.** Einführung in die kriminalistische Denklehre. – Berlin, 1927.
7. **Gross H., Höpler E.** Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Monachium, Berlin, Lipsk. VII, 1922.
8. **Гросс Г.** Руководство для судебных следователей. – Москва, СПб, 1908.
9. **Громов В. И.** Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследование преступлений). – Москва, 1925.
10. **Криминалистика.** – Москва, 1935.

11. **Шавер Б. М. и Винберг А. И.** Криминалистика. – Москва, 1940.
12. **Теребилов В. И.** Расследование убийств. – Москва, 1954.
13. **Никренц О. В.** Судебная версия как разновидность гипотезы. Автореферат кандидатской диссертации. – Москва, 1954.
14. **Теребилов В. И.** К вопросу о следственных версиях и планировании расследования // Советская криминалистика на службе следствия. 1955. № 6.
15. **Голунский С. А.** Планирование расследования // Советская криминалистика на службе следствия. – Москва, 1958. № 10.
16. **Криминалистика** / Под. ред. С. П. Митричева и П. И. Тарасова–Радионова. – Москва, 1952. Ч. 2.
17. **Васильев А. Н., Мудьюгин Г. Н., Якубович Н. А.** Планирование расследования преступлений. – Москва, 1957.
18. **Шляхов А. Р.** Планирование предварительного следствия. – Москва, 1957.
19. **Ароцкер Л. Е.** Использование данных криминалистики в судебном разбирательстве. – Москва, 1964.
20. **Ратинов А. Р.** Судебная психология для следователей. – Москва, 1967.
21. **Строгович М. С.** Курс советского уголовного процесса. – Москва, 1968. Т. 1.
22. **Эйсман А. А.** Логика доказывания. – Москва, 1971.
23. **Драпкин Л. Я.** Построение и проверка следственных версий. Автореферат кандидатской диссертации. – Москва, 1972.
24. **Лузгин И. М.** Методологические проблемы расследования. – Москва, 1973.
25. **Арцишевский Г. В.** Следственные версии. Автореферат кандидатской диссертации. – Москва, 1973.
26. **Ларин А. М.** От следственной версии к истине. – Москва, 1976.
27. **Белкин Р. С.** Курс советской криминалистики. – Москва, 1977. Т. 2.
28. **Gutekunst W.** Kryminalistyka. – Warszawa, 1965.
29. **Мака Н.** Z badan nad rolą wersji sledczej // Problemy Kryminalistyki. 1967. Nr. 69.
30. **Hanausek T.** Kilka uwag o metodyce budowy wersji sledczej (w:) Studia Prawnicze, Księga Pamiątkowa ku czci Prof. W. Świdwy. – Warszawa, 1969.
31. **Czmoch H.** Wersja sledcza // Sluzba MO, 1962. Nr. 3–4.
32. **Czeczot Z., Czubalski M.** Zarys kryminalistyki. – Warszawa, 1972.
33. **Girdwoyń P.** Wersje kryminalistyczne w kontekście niektórych instytucji postępowania karnego // Problemy współczesnej kryminalistyki. – Warszawa, 1998. Т. 2.
34. **Hołyst B.** Kryminalistyka. – Warszawa, 1983.
35. **Pastorczak Z.** Metodologiczne i prawne problemy wersji Kryminalistycznej. – Warszawa, 1985.
36. **Kulicki M.** Kryminalistyka. Zagadnienia wybrane. – Toruń, 1988.
37. **Juszka K.** Wersja kryminalistyczna. – Kraków, 1997.
38. **Пещак Я.** Следственные версии. – Москва, 1976.
39. **Pješčak J.** Kriminalistika. – Praga, 1986.
40. **Büring A.** Tatrekonstruktion im Lichte der kriminalistischen Denklehre. R. Boorberg Verlag. 1992.
41. **Clages H.** Methodik der kriminalistischen Untersuchungsplanung // Kriminalistik. 1999. Nr. 9–12; 2000. Nr. 5.
42. **Geerds F.** Kriminalistik. – Liubek, 1980.
43. **Getto W.** Kriminalistisches Denken und polizeiliche Tatsachen feststellung // Kriminalistik. 1998. Nr. 8–12.
44. **Pfister W.** Von der Intuition bis zur Logik. Zum kriminalistischen Denkprozeß. Teil. 2 // Kriminalistik. 1980.
45. **Magulski R.** Fallbeurteilung, Fallbearbeitung und kriminalistisches Denken. – Heidelberg, 1982.
46. **Meixner F.** Kriminaltaktik, kriminalistik, Verlag fur kriminalistische Fachliteratur. – Hamburg, 1965.
47. **Schmitz H. W.** Schwierigkeiten bei der Hypothesenbildung während der Fallbearbeitung // Aktuelle Methoden der Kriminaltechnik und Kriminalistik. BKA. – Wiesbaden, 1995.
48. **Walder H.** Kriminalistisches Denken. – Hamburg, 1996.
49. **Wieczorek E.** Kriminalistik Grundlagen der Verbrechensbekämpfung. 6. Aufl. – Stuttgart, München, Hannover, 1984.
50. **Zbinden K.** Kriminalistik. – Munchen, 1954.
51. **Wieczorek E.** Kriminalistisches Denken // Kriminalistik. 1985. S. 544.
52. **Stelzer E.** Sozialistische Kriminalistik. – Berlin, 1977. Bd. 1.
53. **Ackermann R.** Kriminalistische Untersuchungsplanung: Zum Begriff der kriminalistischen Version. – Berlin, 1985.

54. **Schurich F.–R.** Zur gedanklichen Arbeit des Kriminalisten bei der Untersuchung von Ereignisarten // Forum der Kriminalistik. 1984. Nr. 6.
55. **Leonhardt R., Roll H., Schurich F.–R.** Kriminalistische Tatortarbeit. – Heidelberg, 1995.
56. **BLACK'S LAW DICTIONARY.** – St.Paul, Minn. 1991.
57. **O'Hara Ch.** Fundamentals of Criminal Investigation. – Springfield, Illinois, 1973.
58. **Ward R. H.** Introduction to Criminal Investigation. Ryding. – Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1975. P. 39.; **Osterburg J. W.**
59. **Ward R. H.** Criminal Investigation. A Method of Reconstructing the Past. – Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1992. P. 9–39.
60. **Palskys E.** Lietuvos kriminalistikos istorijos apybraižos. – Vilnius, 1995.
61. **Šaveris B. M., Vinbergas A. I.** Kriminalistika. – Vilnius, 1948.
62. **Danisevičius P., Liakas A.** Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarybiniame baudžiamajame procese. – Vilnius, 1971.
63. **Kuklianskis S.** Nusikaltimų tyrimo organizavimo pradmenys. – Vilnius, 1995.
64. **Palskys E., Kazlauskas M., Danisevičius P.** Kriminalistika. – Vilnius, 1985.
65. **Rinkevičius J.** Procesiniai įrodinėjimo baudžiamajoje byloje pagrindai. – Vilnius, 1990.
66. **Plečkaitis R.** Logikos įvadas. – Vilnius, 1968.
67. **Barkauskas A.** Nusikaltimų versijų šiuolaikinė koncepcija ir jos plėtros kryptys. Disertacijos santrauka. – Vilnius, 2000.
68. **Forker A.** Informationsaspekte in der Kriminalistik: Studie uber Einfluss kybernet.Metoden auf die Kriminalistik. – Leipzig, 1967.
69. **Fischer J.** Die Rekonstruktion der Tat // Kriminalistik. 1962.
70. **Schmitz H. W.** Tatortbesichtigung und Tathergang. Untersuchungen zum Erschließen, Beschreiben und Melden des Modus operendi. BKA–Forschungsreihe. – Wiesbaden, 1977.
71. **Methods of Case Analysis.** An International Symposium. BKA 38.2. – Wiesbaden, 1998.

Features of the Historical Development of Conceptions of Criminal Versions

*Dr. Alyudas Barkauskas
Law University of Lithuania*

Keywords: criminalistical thinking, criminal versions.

SUMMARY

Criminal versions are the most important part of criminal tactis. There were not much attention paid for criminal versions in a Lithuanian criminal science, just a few authors, e. g. S. Kuklianskis, P. Danisevičius, E. Palskys, R. Burda, J. Rinkevičius and the author of this article, have made some researches on this particular question.

The main task of this article is to make particular review of the beginning, evolution and development tendentions of criminal versions. Only from the historical point of view one can be able to make any prognosis and to plan strategy on an investigation of crime and to use any criminal versions and it's guidelines. In this article an opinion of Austrian, Lithuanian, Russian, Switzerland, Germany, Eastern Europe and USA scholars was used.

After evaluation of the opinions mentioned above the author of this article, concludes a following:

1. The beginning of the researches of the conseptions of criminal versions started since the first decades of 20 century in Austria and Germany, where first scientific researches were done by famous

scholars E. Anuschbat and E. Phillipe, in former Soviet UNION – by V. Gromov, S. Golunski, B. Shaver, A. Vinberg. These scholars should be considered as a founders of the conception of this problem.

2. In a middle of 20 century the way of theoretical criminal thinking was created in Austria, Germany, Switzerland and conceptions of criminal versions were risen in a former Soviet Union and Eastern Europe.

3. In a field of European scholars criminal researches one can see following theoretical groups of the criminal versions conception: first of it, mostly splited in Russia and Eastern Europe, could be called as „the conception of criminal version“; and the second one which represents german nations point of view – the conception of the way of thinking of investigation of crime. The main thing whiffing these two differences is a an object of research – the peculiarities and consistency of investigator's way of thinking in a criminal procedure. And of course different things between these two conceptions are that this is mostly theoretical model, therefore it is hardly applicable in practice, especially in Russia. But in a Europe, where a lot of new technical possibilities are used and constantly renovated, such as profiling of criminal person, analysis of the place of crime there cant be expected that planing of criminal versions will work more productively.

4. In Lithuania an implementation of the conception of criminal versions stays problematic, because there is no fundamental generalization of separate or different types of crime.

